

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

De enge man in de enge kluis

(De profeet Jona)

IV (slot)

Zo verdwijnt Jona, en waarlijk we begeren hem niet terug. En wat laat hij ons nu na? Andere profeten, een Jesaja of een Jeremia, lieten ons, in hun op schrift gebrachte profetieën, de blijde boodschap na, die van de hemel herkomstig, als een goede tijding uit een ver land, koud water is op een vermoeide ziel; maar deze Jona laat ons niets dan Jona zien.

Trouwens is dit ook genoeg. Van sommige profeten is hun geschiedenis profetie meer niets; en dit geldt in bijzonder van Jona. Deze bekleedt te dezen opzichte zelf een belangrijke plaats, want zijn lotgevallen zijn waarlijk van niets minder afschaduwing dan van de geschiedenis des Zaligmakers. Hij zelf weet en wil dat niet, maar dit is ook niet nodig; want zodra God dit wil, stelt Hij de mens buiten zijn weten en willen om, onder zijn macht, om hem, zelfs door zijn dwaasheden, dienstbaar te maken aan de algemene belangen van het Godsrijk, en bepaaldelijk van Jezus Christus.

Welke trekken van onwillekeurige overeenkomst tussen Jona en Christus!

Beiden dalen zij in een graf, de één in het ingewand van de vis, de andere in de schoot der aarde; maar beiden nemen ze het geloof in de diepte mede. Jona liet van zijn geloof een bewijsstuk achter in het wonderschoon gebed: „Ik zeide: Ik ben uitgestoten van voor uw ogen: nochtans zal ik de tempel uwer heiligheid weder aanschouwen“⁴⁾.

Christus daalde neder met een psalm in het hart: „Ook zal mijn vlees zeker wonen. Want Gij zult mijn ziel in de hel niet verlaten. Gij zult niet toelaten dat uw heilige de verderving zie“⁵⁾. En beider geloof wordt aanschouwen. Jona komt na drie dagen levend uit de vis, Christus na drie dagen levend uit het graf te voorschijn⁶⁾.

Niet minder overeenkomst bestaat er tussen Jona en Christus met opzicht tot de betekenis van beider wonderbare verlossing voor de uitbreiding van het Godsrijk en de bekering der wereld.

Men herinnert zich, dat sommige der farizeën en schriftgeleerden eens tot Jezus zeiden: „Meester wij wilden van u wel een teken zien“. De Heer antwoordde hen zijdelings, door de schare te verzekeren, dat aan het ganse volk een teken gegeven zou worden. Welk een? Dat van Jona de profeet, anders gezegd, dat teken, waarvan Jona's verlossing uit de vis de afschaduwing was, namelijk de opstanding van Jezus zelf⁷⁾. „Gelijk Jona de Ninevieten een teken geweest is“, zo luidt het bij Lucas: „alzo zal ook de Zoon des mensen een teken zijn voor dit geslacht“⁸⁾. Dit onderstelt dat de Ninevieten met Jona's wonderlijke redding bekend zijn geweest; daaruit trouwens verklaart zich hun bereidvaardigheid om hem te geloven. Zijn geschiedenis was het onderpand van zijn

geloofwaardigheid. Naardien God met een teken de consciëntieën der Ninevieten bereiken wilde, zo gaf Hij er hun een, in Jona's verrijzenis uit het graf van de vis, dat door zijn zonderlingheid hun aandacht boeide en tevens door zijn buitengewoonheid zijn echtheid bewees; daarbij was het berekend om een onontwikkeld, in vergelijking met ons, nog in de kinderlijke staat verkerend volk, ten diepste te schokken. Alzo zou de opstanding van Jezus aan Israël 't bewijs zijner goddelijkheid geven; en dit teken zou het enige zijn. Immers was het van alle wonderen het grootste; Jona's verlossing uit het ingewand van de vis werd er klein en niet noemenswaardig bij. Er kan geen duidelijker teken, noch afdoender bewijs gegeven worden; 't was ook onnodig en onbillijk iets meer te doen. Want het voorbeeld der Ninevieten bewees, dat een veel minder teken, dat van Jona, toereikend was geweest om het heidens Nineve tot bekering te brengen. Indien de opwekking van Christus zijn volk niet aan zijn voeten brengt, om de Messias in Hem te eren, zo kan dit niet aan het ontoereikende van het gegeven bewijs, maar uitsluitend aan Israëls onwil toegeschreven worden. Aan de opzettelijke onwil nu verspilt God zijn wonderen niet; eer geeft Hij de onwillige aan het verderf over. Zelf oordeelt Hij hem niet; dat laat Hij over aan de Ninevieten. Want „de mannen van Nineve zullen opstaan in het oordeel met dit geslacht en zullen hetzelfde oordelen: want zij hebben zich bekeerd op de prediking van Jona; en ziet meer dan Jona is hier“⁹⁾.

Gode zij echter dank, dat er een talloze schare is, wie de opstanding van Christus bewogen heeft tot het geloof gelijk Jona's redding de Ninevieten tot bekering. Dit in de

historie weergaloos feit, heeft zijn vruchten voor het Godsrijk gedragen; het draagt ze nog elke dag. Ieder onzer vrage zich af, of hij zich aan Hem, die meer dan Jona is, heeft onderworpen. Die van Nineve gehoorzaamden een profeet die hen niet liefhad, die hun geen evangelie bracht, en eer afstootte dan aantrok; zullen wij dan Hem verwerpen, die, niet als een vreemdeling in het gewaad der boete en met donderende woorden, maar zacht als een lam als onze eigen broeder, ons tot zich en in zich tot de hemel zelf lokken komt?

Toch zullen zij Hem verwerpen. Als Hij straks wederkomt zal Hij weinig geloof vinden op aarde. Maar dan zullen de Ninevieten opstaan tegen dit geslacht. Heidenen zullen christenen oordelen.

Dit is de laatste betekenis van Nineve's bekering. Al wat vóór Christus komt in het vlees geschied is, greep plaats met het oog op wat na zijn komst in het vlees gebeuren zal. De beschaming van Samaria door Nineve's bekering is maar een voorspel van de beschaming der Christenheid straks. En gelijk Nineve later de roede werd om Samaria te oordelen, wijl het zich niet bekeerde, zo zal Nineve ook de rechter worden der Christenheid, die van den Opgewekte gehoord heeft, en Hem verworpen. De Heer heeft het zelf gezegd: op de dag zijner verschijning zal het bevestigd worden.

Welgelukzalig de man, die met de erkenning van Christus niet wacht, tot hij Hem op de wolken ziet; want slechts nu, niet dan, zaligt het aanschouwen.

J. van Andel

⁴⁾ 2 : 2; ⁵⁾ Ps. 16 : 4, 5; ⁶⁾ Ps. 16 : 4, 5; ⁷⁾ Matth. 12 : 40; ⁸⁾ Matth. 12 : 18-41; ⁹⁾ Luc. 11 : 30; ¹⁰⁾ Luc. 11 : 32.

De kern van de zaak

Het is noodzakelijk ons steeds duidelijk voor ogen te houden waar het in het conflict rondom de synode om gaat.

Er wordt van alles en nog wat bijgehaald dat er weinig of niets mee te maken heeft en waardoor de aandacht van de kern der zaak wordt afgeleid.

Er ontstaat daarover ook telkens weer een emotionele spanning welke de blik vertroebelt en tot onverantwoorde daden en woorden leidt.

Er bestaat ook het gevaar dat de kwesties in de persoonlijke sfeer worden getrokken en zo aanleiding geven tot persoonlijke verwijdering en bitterheid.

Wij moeten dit alles vermijden en letten op de kern van de zaak.

En die is deze:

dat een kleine meerderheid van de synode een stemming heeft doorgedreven over de schorsingswaardigheid van ds. van der Ziel terwijl de kwestie van de schorsingsweg en nog andere kwesties welke onlosmakelijk

daarmee samenhangen nog niet eens waren besproken;

dat de kleinst mogelijke meerderheid uitsprak dat ds. Van der Ziel schorsingswaardig was en toen niet deed wat in het licht der Schrift en naar de beproefde praktijk der kerk uit vroeger eeuw had moeten geschieden, namelijk het niet bekend maken van dat besluit als besluit der synode en het openen van een broederlijke bespreking over wat in deze zorgvolle situatie moest worden gedaan;

dat een predikant schorsingswaardig werd verklaard terwijl niet evident werd aange-toond dat deze een openbare grove zonde had bedreven welke hem voor de wereld eerloos en in de kerk de uitsluiting uit het Koninkrijk Gods waardig maakte;

dat daarna niet werd gerekend met de consciëntienood van de minderheid;

en dat er een krenking van een fundamenteel artikel der Kerkenorde heeft plaatsgevonden, gelijk aan die welke de beruchte synoden uit de veertiger jaren ten opzichte van

prof. Schilder en prof. Greijdanus hebben gepresteerd.

We moeten het in verband met dit alles zeggen en blijven zeggen wat ds. Bouma met het oog op deze synodale handelingen verklaarde namelijk dat de synode een „heillose weg” is ingeslagen.

We moeten het zeggen en blijven zeggen dat deze synodale daden als niet broederlijk, niet kerkelijk, niet evangelisch moeten worden gediskwalificeerd.

We moeten dit zeggen en blijven zeggen om der wille van de zegen des Heren die we zullen verspelen als we dit alles zonder protest laten passeren.

We moeten dit zeggen en blijven zeggen om der wille van de broeders die nog in Rotterdam samen zijn, met wie we in Christus verbonden zijn en die we juist door het bovenstaande te zeggen en blijven zeggen metterdaad als broeders vasthouden.

Er wordt wel eens beweerd dat men door het bovenstaande vol te houden de broederband met de synodeleden die voor het zo

juist genoemde verantwoordelijk zijn verbreekt, ja, dat men door de gereleveerde synodedaden zo te critiseren de kerk zou scheuren!

We verwerpen zulk een bewering met alle kracht. Heeft soms Paulus toen hij zijn medeapostel Petrus in het openbaar bestrafte omdat hij te bestraffen was de broederband met deze broeder verbroken of de kerk gescheurd?

Integendeel, door zo te spreken handhaafde Paulus de broederlijke gemeenschap en bewaarde hij de eenheid der kerk.

En zo zoeken wij ook de bewaring der broederlijke liefde en de eenheid der kerk door **neen** te zeggen en te blijven zeggen tegen wat de synode in het genoemde heeft misdaan.

En we doen dat in de zekerheid dat allen tenslotte zullen inzien dat een gereformeerd synode, die immers alle zaken „op kerkelijke wijze” moet behandelen, zo niet mocht optreden.

C. V.

Een verheugend bericht

Reeds een paar maal hebben we in „Opbouw” gewezen op het verbijsterende ontslag dat aan de heer Nieboer, leraar aan het Geref. Lyceum te Groningen, door het bestuur van de vereniging waarvan dit Lyceum uitgaat, werd verleend.

Dit ontslag geschiedde namelijk uitsluitend en alleen op grond daarvan dat de heer Nieboer zijn handtekening had gezet onder het bekende „Getuigenis” dat in het begin van het vorige jaar werd gepubliceerd!

Zoals vanzelf spreekt heeft de heer Nieboer zich vanwege dit ontslag gewend tot de Commissie van Beroep welke door de Vereniging waarvan het Gereformeerd Lyceum in Groningen uitgaat zelf als beroepinstantie was aanvaard.

In het Gereformeerd Gezinsblad van 13 januari lazen we nu het volgende bericht:

„Het ontslag van drs. H. J. Nieboer, leraar biologie, dat hem door het bestuur van het Geref. Lyceum te Groningen werd gegeven, vanwege zijn handtekening onder het „Getuigenis” (d.d. 21-3-1964), is door de „Commissie van Beroep voor Leraren”, waarbij de school zich

had aangesloten, onrechtmatig verklaard”.

Met dit bericht zijn we zeer ingenomen

Allereerst om de heer Nieboer. Deze heeft zich immers van meet af met vreugde aan het gereformeerd onderwijs gegeven. Hij heeft daarvoor inderdaad grote offers gebracht. Op zijn onderwijs was nimmer enige aanmerking gemaakt. En toen kwam opeens dit ontslag!

Maar we zijn met het oordeel van de Commissie van Beroep vooral ook blij met het oog op het Gereformeerde Lyceum zelf.

Het Gereformeerd Middelbaar onderwijs is immers nóg noodzakelijker dan het Gereformeerd Lager Onderwijs! Maar het moet daar ook écht Gereformeerd zijn. Door evenwel op deze grond een leraar te ontslaan ging het bestuur een onheilvolle weg op.

We hopen zeer dat het oordeel van de Commissie van Beroep van harte door het Bestuur van het Geref. Lyceum in Groningen zal worden aanvaard en deze zaak zo weer geheel in orde komt.

C. V.

Goed nieuws uit Baarn

Ook de Geref. Kerk te Baarn leed onder de repercussies van de moeilijkheden en conflicten door welke kerken worden bezocht.

En zoals dat gaat: er kwamen in verband daarmee klachten, bezwaarschriften, brieven op de kerkeraadstafel.

Men weet zo langzamerhand wel hoe het in zo'n situatie gaat: er worden commissies benoemd, samensprekingen gehouden, rapporten opgesteld, de gemeente wordt onrustig, er ontstaat verwijdering, wantrouwen, twist, haat. Tot overmaat van ramp wordt soms ook nog „het kerkverband” ingeschakeld, waardoor de misere ook andere kerken gaat aantasten! En het einde van alles is een ontstellende verwoesting van het kerkelijk leven!

Er zijn helaas reeds meerdere voorbeelden daarvan!

Zo iets dreigde blijkbaar in Baarn ook.

Maar het is daar ten slotte toch geheel anders gegaan.

We lazen in het Mededelingenblad van die kerk dat er een brief van achttien broeders en zusters bij de kerkeraad was binnengekomen, naar aanleiding van de moeilijkheden waarin de gemeente van Baarn verkeerde. Deze brief was

vergezeld van een groot aantal adhesiebetuigingen. Voorts was er nog een brief binnengekomen met bezwaren tegen de zoeven genoemde brief.

En dan volgt er in het kerkeraadverslag letterlijk het volgende:

„De laatstgenoemde brieven geven aanleiding tot een uitvoerige discussie, die tenslotte resulteert in de volgende verklaring:

„De kerkeraad spreekt uit dat hij, na uitvoerige besprekingen van de wederzijdse bezwaren, die ook na de discussies bleven bestaan, toch de samenbindende band in Christus blijft geloven.

De leden van de raad spreken uit dat zij elkaar derhalve als volwaardig Gereformeerd erkennen en waarachtig van zins zijn eensgezind de Here te dienen naar uitwijzen van het evangelie, met name in de bewerking van de gemeente te Baarn.

Deze verklaring houdt onder meer in, dat de kerkeraad alle stukken, die op de geschillen betrekking hebben, als niet geschreven wil beschouwen.

De kerkeraad spreekt zijn blijdschap er

over uit, dat hij in dit wegdoen van de moeilijkheden de verhoring van veel gebeden mag zien.”

Deze verklaring werd door **alle** leden van de kerkeraad con amore aanvaard!

Het is geen wonder dat de praeses aan het einde van de vergadering zijn blijdschap over deze verklaring uitsprak. En dat men daarna met grote vreugde de censura morum hield met het oog op de viering van het Heilig Avondmaal.

Met innige blijdschap leest men speciaal in de dagen die wij beleven een bericht als het bovenstaande.

Zo **kan** het dus ook!

En we zeggen daar met alle nadruk bij: Zo **moet** het in ieder geval!

Om een bekende uitdrukking te gebruiken: de broeders in Baarn „hebben de kerk gezien”.

Ze hebben metterdaad **geloofd** in wat de Heilige Geest in Schriftplaatsen als Fil. 2 en Ef. 4 zegt.

Het is een heerlijk ding te weten dat er véél gemeenten zijn waarin de situatie zo is als die nu in Baarn is geworden.

Er is onder de leden ervan wel allerlei verschil van inzicht, maar men weet zich één in Christus, één door het geloof in het Woord van God en één in de band aan de confessie.

En men kan zonder bitterheid en wantrouwen spreken over allerlei kwesties. Om dan dikwijls met vreugde te ervaren dat de zakelijke verschillen van opvatting in feite toch niet zo erg groot zijn. En dat men door de dingen grondig te bespreken steeds dichterbij elkaar komt.

Wat evenwel nog veel meer zegt: men **ervaart** op deze wijze in de concrete kerk waartoe men leeft dat de kerk des Heren inderdaad een haard van liefde is in een wereld vol eenzaamheid, uitzichtloosheid en angst.

En bovenal: als het in de kerk zo is wordt Gods Naam verheerlijkt en werkt zij als een magneet die hen welke „buiten zijn” trekt naar de verlossende genade van onze Heer Jezus Christus.

C. V.

Kerkelijk Leven

GAAT HET NU OM DE BELIJDENIS OF OM DE VRAAG HOE WE MET HAAR HANDELEN EN WANDELEN?

In de Geref. Kerkbode voor Gr., Fr. en Dr. van 9 januari 1965 schrijft ds. D. van Dijk een woord dat we met hartelijke instemming aanhalen. Het staat in het tweede artikel „Terugblik en Vooruitzicht”. Ds. van Dijk beantwoordt daar een brief. De zaak gaat over de artikelen 27, 28 en 29 van de nederlandse geloofsbelijdenis. De brieveschrijvende broeder herinnert er aan dat hij destijds op catechisatie bij wijlen prof. P. Deddens leerde: „de Gereformeerde kerk is de meest zuivere openbaring van het Lichaam van Christus”. Later heeft ds. Miedema dat „nog eens dunnetjes over gedaan”. „En” — zo gaat deze broeder verder — „als ik dat vandaag zo stel dan word ik geschorst. Nou, ik niet. Maar anderen. Want er is maar één kerk WAAR en alle andere zijn VALS. Is dat een reden om tegen ds. v. d. Ziel te zeggen „Jij behoort niet meer tot de kring der gelovigen?”

Ons interesseert het antwoord van ds. van of hetgeen prof. Deddens en ds. Miedema zouden geleerd hebben, waarlijk verhelderend was inzake de leer omtrent de kerk. Ook niet of het in de zaak Groningen Zuid waarlijk gaat om DIT punt. Wel om dat éne: „er is maar één kerk waar en alle andere zijn vals”.

Ons interesseert het antwoord van ds. van Dijk op dit punt. Ds. van Dijk stelt hier: „Het gaat tenslotte niet om de woorden „waar en vals”. Het is duidelijk, dat het er de Belijdenis om te doen is uit te spreken,

dat wij moeten onderzoeken, naarstig en voorzichtig, waar ik mij als ik zal handelen in gehoorzaamheid, bij moet voegen".

Dat vinden wij nu een verhelderend woord.

We zouden daarbij willen opmerken dat het óók op de woorden „waar” en „vals” aankomt. Want er is een ware en er is een valse kerk. Waaraan die beide te herkennen en hoe zij van elkander te onderscheiden zijn wordt door de belijdenis duidelijk aangegeven. Daar ligt de moeilijkheid niet. Maar ook als we hierin van harte met de belijdenis instemmen, dan blijft de vraag: en waar moet ik mij nu bijvoegen; waar moet ik — om nu Zondag 38 te laten spreken — „naarstig komen tot de gemeente Gods om Gods Woord te horen, de heilige sacramenten te gebruiken, God de HEERE openlijk aan te roepen en aan de armen de christelijke handreiking te doen”?

En als ik dat gevonden heb — die vraag blijft dan over — is het dan nodig te verklaren dat al die andere gemeenschappen, waarvan ik gezegd he: „daar niet!” valse kerken zijn?

Ik meen van niet.

Ook ds. D. van Dijk meent van niet.

Hij schrijft: „O, broeder, waarom staat ge er toch zo op, dat men de synodale kerk geen valse kerk zal noemen? GOED, DOE DAT DAN NIET”.

We lieten de laatste zin met hoofdletters drukken. Want in die gelukkige slotzin geeft ds. D. van Dijk toe dat de vraag of we ons bij de vrijgemaakte kerk voegen moeten en daar samen doen kunnen wat Zondag 38 zegt niet afhangt van de vraag of we de synodale kerk valse kerk noemen en of we haar allemaal valse kerk oordelen.

Daar zijn we het mee eens.

Hartelijk.

We kunnen daarover verschillend oordelen.

En desondanks samen van harte in de vrijgemaakte kerk zijn.

Ds. Van Dijk had ook andere voorbeelden kunnen noemen. Betekent het feit, dat we van harte in de vrijgemaakte kerk zijn, dat we oordelen dat de Christelijke Gereformeerde kerken, de Gereformeerde Gemeenten, de Oud gereformeerde Gemeenten — om mij tot deze te beperken — dat deze DUS valse kerk zijn. En omgekeerd: als ze géén valse kerken zijn betekent dat DUS dat ik me daar wel bij kan voegen?

De zaak is dat de kerkelijke werkelijkheid anno 1965 zich niet laat vangen in de tweedeling: waar of vals. En dat betekent op zijn beurt niet dat er DUS zo iets is als een „pluriformiteit van kerken”. En evenmin dat ik me DUS kan overgeven aan enig kerkelijk relativisme.

* * „Ge moet u vrijmaken”

* Ja!, maar hoe?

Ds. Van Dijk stelt in hetzelfde artikel dat een vrijgemaakt dienaar des woords noch door woord noch zonder woord zou kunnen zeggen of de indruk wekken: „Het zou zo erg niet zijn als ge synodaal werd”. Accoord. Ook zou ds. Van Dijk het verkeerd vinden als een dienaar des Woords niet tot leden van de synodale of hervormde kerk zou willen of durven zeggen: „Ge moet u vrij maken”. Al weer: accoord.

Maar met onderscheiding.

Wat houdt „zich vrijmaken” in b.v. voor een hervormd, eens synodaal, een christelijk gereformeerd predikant? Dat zo iemand aan zijn kerkeraad en zijn gemeente zegt, ik leg hier mijn ambt neer, ik onttrek mij aan uw opzicht en tucht, ik ga mij voegen bij de Gereformeerde kerk en daar staan naar het ambt?

Ik zou — eerlijk gezegd — met de komst van zulke „herders” niet zo bijster gelukkig

zijn. Maar vragen: Herder, waar zijn uw schapen? Die man heeft dáár beloofd de gemeente GODS te weiden. Of niet? Dat moet hij DOEN. Het zij dat zij horen, het zij dat zij niet horen. Hij moet in zijn kerk gehoorzaam worden. De gemeente in de schriftuurlijke crisis brengen. En als men hem omdat hij ambtelijk en kerkelijk en eenvoudig christelijk gehoorzaam wordt om het WOORD, „uit de synagoge werpt” — wel dan is het vroeg genoeg.

Opwekken tot VRIJMAKING: Ja! Maar dat is niet: Weglopen. Overlopen. Maar: zich vrijmaken door op de plaats waar men staat GEHOORZAAM te worden. Zich met woord en daad voegen door aan het Wóórd te gehoorzamen bij het Jeruzalem dat Boven is, ons aller Moeder.

Dat is een moeilijke weg.

Maar de goede.

Die we ook IN de vrijgemaakte kerk moeten bewandelen.

Gehoorzaam blijven.

Gehoorzaam worden.

Op Gods weg gaan ook al zouden vele vrijgemaakten daartegen zijn. Om zo bij de ware kerk te blijven.

* * En nu: de concrete situatie

*

Overigens zullen we er goed aan doen „de concrete situatie” niet uit het oog te verliezen. Hoe deze IS en hoe wij die MAKEN.

Hoe wij die MAKEN.

Het is natuurlijk niet zo moeilijk te stellen dat men „zich” moet „vrij maken”. Waarbij we intussen niet moeten vergeten dat we, door zo te spreken, in het woord „vrijmaken” al een andere betekenis hebben gelegd. In 1944 maakten wij ons vrij niet van de kerkgemeenschap waartoe wij behoorden, maar van bepaalde besluiten en handelingen van de synoden dezer gemeenschap. Doch als we thans tot gelovigen uit andere kerken in de zin van ds. D. van Dijk zouden zeggen: „Maak u vrij” dan zou dat betekenen: „bedank” voor uw kerk en voeg u bij de vrijgemaakte. Wij hebben altijd gezegd: door onze vrijmaking hebben wij ons niet van de Gereformeerde Kerk afgescheiden, maar die voortgezet.

Maar dat nu daargelaten.

Als wij anderen opwekken „zich vrij te maken” (zie boven!) dan mogen we toch eerst wel eens toezien dat we deze op te wekken gelovigen door de — laat ons zeggen „moeilijkheden” in eigen huis geen hindernissen in de weg leggen.

Ten tweede: wij kunnen nu wel onder elkaar veel twist maken over de vraag of „de oproep tot vrijmaking onverzwaakt dient te worden gehandhaafd”, maar daarbij mogen we wel eens vragen: DOEN we dat nu ook allemaal?

En ten derde: Hoe is soms de concrete situatie? Laat ik daarvan mogen vertellen uit de praktijk.

Op een avond bleef na de catechisatie een meisje in de leerkamer achter. Vertelde dat zij voor het laatst op de catechisatie was. Ze zou met haar jongen hervormd worden. Een kind uit een geestelijk zwak gezin zonder enig „kerkelijk besef”. We hebben toen en later daarover uitvoerig gepraat. Het meisje zei tenslotte: Dominee, u hebt wat de kerk betreft misschien wel gelijk. Ik kan daar niet tegen op. Maar hoe het bij ons thuis is wéét U. Maar bij mijn jongen thuis gaat het anders. Daar gaat z'n vader voor in gebed, daar wordt trouw de Bijbel gelezen, daar gaan ze 's zondags twee maal ter kerk. En toen we verloofd zijn, zei mijn vader: kijk uit dat je niet hoeft te trouwen! Zijn vader waarschuwde ook en heeft met ons gebeden.

Toen heb ik maar niets meer gezegd.

Want dat meisje sprak de waarheid.

Ik kende het gezin.

En door bijzondere omstandigheden ook dat andere gezin.

TE BERDE

Op 30 mei 1913 hield Abraham Kuyper in het Concertgebouw te Amsterdam een verkiezingsrede, die tot titel had „Heilige Orde”.

Ik citeer uit deze rede het volgende:

„Heel de menschheid is nu eenmaal in volken en natiën ingedeeld, die, niet door ons, maar door Gods eigen bestel hier overrijk, daar slechts zoo, en elders weer zeer poverlijk voorzien zijn. Juist die ongelijkheid nu schept, met 't verschil in afstamming, het nationale leven, en juist dit nationale leven kan, waar 't ongelijke kansen heeft, den tol uit zelfbehoud niet missen. En of men nu al antwoordt: die natuurlijke grenzen deren ons niet, wij varen op alle wateren, en de zee besproeit alle landen, wat verscheelt ons dan de wedstrijd der natiën?, dan antwoord ik, zooals Babels torenbouw alle zich spreiden der menschheid poogde te stuiten, zoo wil ook uw Vrijhandel 't nationale voor 't algemeen menschelijke doen wijken. De koopman op vrijhandel verliefd, vergeet maar al te licht zijn vaderland en wordt cosmopoliet. Straks gevoelt hij zich als geboren wereldburger.

Wat men ons looft en aanspreekt is Vrijhandel als eenig stelsel, Vrijhandel als dogma, Vrijhandel als eisch voor schier alle land en volk, Vrijhandel als de vondst opgevischt uit den menschelijken bajert. En daarop nu zeg ik met Friedrich List, den eenig machtigen denker, dat al zulks op den moord van het nationale leven en op het verbreken van de Heilige Orde moet uitloopen.

Zoo staat 't dus lijnrecht tegenover elkander. Gods orde in de natuur geeft een menschheid in gansch ongelijke natiën ingedeeld, ja zelfs bij de Voleinding laat ons de H. Schrift nog een loflied voor het Lam beluisteren niet uit één gelijke menschheid, maar uit geheel onderscheiden volkeren en geslachten en natiën opgaande. En daartegenover nu is de Vrijhandel, als dogma uit den menschelijken bajert opgedoken, er op uit om deze Heilige Orde te niet te doen en nogmaals op te richten, wat God zelf bij Babels torenbouw eerst gevonnist heeft en toen neersloeg. Vrijhandel als exceptie kan kostelijk zijn, maar, bij geheel ongelijke gesteldheid der natiën is Vrijhandel tot dogma geijkt, de niets sparende bijl, die alle eigen aard vereffenend, de spier zelf verslapt, die, ook ten onzent, 't volksleven nationaal spant”.

Het citaat is nogal wat lang uitgevallen. Dat geeft niet, want het biedt dan tevens gelegenheid even stil te staan bij die magistrale stijl van de redenaar Kuyper. Een stijl, die Prof. Geyl onlangs, alhoewel hij toen het oog had op een andere rede van Kuyper, als volgt typeerde: „Gezwoollen mag men het niet noemen... maar zwaar, tot berstens toe geladen met gedachten, in een rijke stijl, die, stijfstaand van beeldspraak en toespelingen, noch het archaische of het vreemde woord noch het plotseling flitsende humoristische of gemeenzame schuwt, zó zeker is de redenaar van zijn lerend en imponerend effect”.

Aanleiding voor het houden van deze rede was de indiening van het wetsontwerp-Kolkman tot verhoging van het tarief van invoerrechten, dat in belangrijke mate de inzet was geworden van de verkiezingsstrijd.

Kort nadat Kuyper deze rede had gehouden werden de verkiezingen voor de Tweede Kamer gehouden. Deze brachten grote teleurstelling voor de anti-revolutionairen en hun coalitiegenoten. De coalitie van rechts kon maar beslag leggen op 43 van de 100 zetels van de Tweede Kamer.

Op 28 juni 1913 schreef Kuyper, terugblikkend op de verkiezingsstrijd, in een drierstar in De Standaard, dat de tariefkwestie een landsbelang was geweest „van stoffelijken aard”. „Staat nu hiernaast onze roeping, om in de eerste plaats het geestelijk belang van ons volk voor te staan, en toonde de uitkomst van deze stembus, dat we, door op de Tariefkwestie eenzijdigen nadruk te leggen, schade, ernstige schade zelfs, aan de geestelijke belangen van 't volk berokkenen, dan zou het voortgaan op den nu betreden weg ons vanzelf verboden zijn”.

En merkwaardige rede en een merkwaardige afloop. We zullen er in een volgende Te Berde nader bij stil staan.

Ik kon hier niets meer doen.

Dat is zo ook „de concrete kerkelijke situatie”.

* * Kerkelijk besef

Men hoort zo nog wel eens spreken over „kerkelijk besef”. Het is niet altijd duidelijk wat de spreker daarmee bedoelt. Onder ons heeft het door de band de betekenis dat iemand, die dat besef heeft, goed blijkt te weten dat hij bij de Gereformeerde kerk moet zijn.

Dat heeft er wel iets mee te maken.

Maar het is dieper en breder.

Iemand, die „goed vrijgemaakt” is, maar zijn broeder niet liefheeft en met „een bret voor 't kop” avondmaal viert, heeft géén kerkelijk besef.

En een lid van de hervormde kerk dat zich voor het avondmaal met zijn naaste verzoent heeft het wel.

De eerste blijkt in die situatie niet, de tweede in die situatie wél te weten HOE MEN IN HET HUIS GODS MOET VERKEREN.

Wij weten het soms niet.

Zelfs niet op kerkelijke vergaderingen.

* * Dr. B. Jongeling

De particuliere synode van Overijssel en Gelderland benoemde een deputatie om met het moderamen der rompsynode samen te spreken.

Deze deputatie ontving niet de gelegenheid haar opdracht uit te voeren.

Daarna hebben de vier synode leden van Overijssel en Gelderland hun plaatsen in deze vergadering weer ingenomen. Of dat juist of onjuist was in het licht van wat hun particuliere synode besloot en wat de deputatie dezer vergadering wedervoer, blijve buiten beschouwing. In elk geval staat vast dat de vier leden van O. en G. niet zondermeer ter synode togen. Doch met de opdracht en last het broederlijk overleg waartoe het midden november niet kwam weer op te nemen. Te weten over de vraag die destijds niet aan de orde kwam na het met 14-13 genomen besluit over de schorsenswaardigheid van ds. A. v. d. Ziel: Wat nu?

De besprekingen op woensdag 13 en donderdag 14 januari resulteerden in een aantal constatering, resultaat van een advies van prof. H. J. Schilder, die de praeses om 9 minuten voor half zes in stemming gaf. Toen vroeg, waarom half zes de maaltijd zou beginnen, dr. Jongeling uitstel van de stemming tot de avondzitting.

Aldus geschiedde.

In de pauze kwam dr. Jongeling tot de overtuiging: aan die constatering kan ik mijn stem niet geven. Immers indien ze worden aangenomen, dan komt het broederlijk overleg, door mijn lastgeefster geëist, niet aan de orde. Bovendien werd dr. Jongeling onwel: de spanning en daardoor de inspanning was te groot geweest en overspanning dreigde.

Hij kon niet naar de avondzitting.

En moest op vrijdagmorgen besluiten naar huis te gaan.

Daarbij zond hij het volgende telegram naar de vergaderde broeders:

Generale Synode, Kuiperstraat 19-21, Rotterdam

door gezondheids-omstandigheden verhinderd aanwezig te zijn. Kan vooral niet aanwezig zijn omdat het overleg zoals door P.S. Overijssel-Gelderland noodzakelijk geacht niet heeft plaats gehad. Daarom reeds mijn direct gevoelde bezwaar de constatering te aanvaarden.

Brief volgt.

Jongeling

A. T. Jongeling-v. d. Kaaden

Op zijn verzoek geven we aan dit telegram een plaats.

Dr. Jongeling is niet meer naar de synode teruggekeerd. Om een dubbele reden. Ten eerste: de arts verbood het hem. En ten tweede: het door de p.s. van O. en G. gevraagde en hierboven vermelde broederlijk overleg over het besluit 14-13 komt niet.

Want de rotterdamse vergadering heeft op donderdagavond, en aldus NA het vertrek van dr. Jongeling en in zijn AFWEZIGHEID de bovenvermelde constatering aangenomen.

Ook dat laatste maakt dr. Jongeling terugkeer onmogelijk.

Wij vernemen dat ook ouderling Wiersma (Nijmegen) huiswaarts is gegaan.

Deze * * * is door ons op verzoek van dr. Jongeling geschreven.

Wij wensen hem goede beterschap.

En zien met groot verlangen uit naar de dag waarop de in Rotterdam vergaderende broeders huiswaarts gaan. Indien straks de synode van Delfshaven tot het verleden behoort is zij niet meer, houdt zij op zelve een oorzaak van strijd te wezen in de kerken. Dan resten slechts haar acta en besluiten. En de kerken moeten dan maar deze besluiten op haar waarde taxeren.

* * Over bewijsnummers

In De Reformatie van 16 januari 1965 heeft prof. J. Kamphuis ons vereerd met een drierstar: „Guerilla”. Het is één scheldkanonnade. We gaan daar niet op in.

Slechts één ding.

Prof. Kamphuis beklagt zich nog weer eens dat hem geen bewijsnummers van ons blad werden en worden toegezonden.

O.a. van die nummers waarin ds. C. Vonk hem bestreed.

Nu had ds. C. Vonk destijds toen hij de kopij van deze artikelen inzond een los briefje aan deze kopij gehecht waarop de namen vermeld werden van hen, aan wie een bewijsnummer moest worden toegezonden.

Dat briefje is door de redactie met de kopij naar de drukkerij gestuurd.

Ds. C. Vonk treft dus geen blaam.

Ook mij niet.

Rest: de drukkerij.

Op heden, dinsdag 19 januari 1965 hebben wij de heer Steenberg gebeld.

Deze verklaarde ons dat al de nummers waarin ds. C. Vonk zich richtte tot prof. Kamphuis aan deze laatste zijn toegezonden.

Waarvan acte.

In het zelfde artikel verklaart prof. Kamphuis dat ik De Reformatie wekelijks ontvang. Dat is juist. Maar hij stemt toe dat Goes mij nimmer bewijsnummers stuurt. Dat zou maar „dubbel op” zijn. Prof. Kamphuis weet echter even goed als ik dat bewijsnummers worden toegezonden, althans behoren te worden toegestuurd aan ieder, die in een blad bestreden wordt of van wie één of ander overgenomen wordt, zelfs al is hij betalend abonnee. Krijgt men zo'n bewijsnummer dan weet men: ik word in dat blad genoemd, aangehaald, besproken of bestreden. En zulke bewijsnummers ontving ik van De Reformatie niet. Goes stuurt ze niet. Slechts ontving ik uit Hoogeveen van de schrijver, ds. Joh. Francke, de artikelen die hij wijdde aan hetgeen ik schreef over de sabbat.

Slechts dit vermelden we nog dat de redactie van De Reformatie wekelijks een „ruilnummer” van Opbouw ontvangt.

En daarmee zijn we aan het eind.

G. Visee

Om de vrede van Jeruzalem

II.

Ik wil nog even terugkomen op de bewering, dat wij vrij zouden geweest zijn, nadat die eerste beslissing gevallen was, om te spreken over alles, wat op de schorsingsweg is geschied.

Ik wees er reeds op, dat wij vastgespijkerd waren aan dat eerste oordeel: schorsenswaardig. Dat stond nu vast volgens 14 leden der synode; dat moest gelden als synode-besluit.

Ik wees er ook op, dat van daaruit tenslotte ook de schorsing is beoordeeld en goed-gekeurd, zulks in tegenovergestelde zin als de Comm. aanvankelijk in haar rapport stelde.

Nu, bij de behandeling van rapport II hadden wij wel het beroep van de kerkeraad op art. 31 der K.O. om zijn daad goed te praten, kunnen afwijzen. Maar we hadden niet meer vrij kunnen spreken over de situatie in Gron.-Z., toen Gron.-N. en de classis geen instemmend oordeel gaven.

Wij konden niet zeggen: toen had de kerkeraad tot verzoening met ds Van der Ziel moeten komen — temeer daar hij niet schorsenswaardig was naar onze overtuiging. Wie zó iets in de discussie zou gezegd hebben, hij was afgehamerd — de schorsenswaardigheid stond immers volgens synode-besluit vast?

En het werken in de richting van een verzoening, zoals door de rapporteur, ds Krijtenburg gesuggereerd werd met het oog op het nog uit te brengen rapport III, was voor ons onmogelijk geworden, want het zou moeten geschieden vanuit het oordeel: schorsenswaardig. En dat oordeel verwierpen wij als onrechtvaardig en onbarmhartig.

Deze zelfde synode had in een andere zaak een commissie gemachtigd om alles in het werk te stellen om tot verzoening te komen. Dat was in de zaak-Katwijk.

En zij had in de zaak Zwolle-Goossens óók eerst heel de materie op tafel doen komen. En zij had aan de betreffende Comm., na de zaak doorgesproken te hebben, verzocht een aantal punten op te stellen om met partijen te gaan bespreken en op die manier zo mogelijk tot een beëindiging van de reeds jarenlang slepende kwestie te komen.

Waarom kon en mocht dat hier niet geprobeerd worden?

Maar die weg was afgesneden, als deze eerste beslissing bleef liggen.

Om terug te keren tot onze Verklaring: de bedoeling daarvan, ook in punt 6, is geen andere geweest dan om te komen tot het in deze situatie noodzakelijke overleg: brs, als wij zó niet verder kunnen, laten wij dan onder de ogen zien wat wij samen nog kunnen doen om zo mogelijk tot een gemeenschappelijke behandeling en beslissing te komen.

Maar van dat overleg is niets gekomen.

Op de volgende dag, DINSDAG 10 NOVEMBER, hebben wij onze Verklaring ingediend.

's Avonds is er over gesproken.

Ds Krijtenburg gaf zijn mening over de verdere behandeling der zaak. Hij sprak toen ook weer over een derde rapport, dat nog klaar gemaakt moest worden — en dat over het „vonnis, dat over ds Van der Ziel was geveld” zou moeten handelen.

't Is ons op dat moment niet duidelijk geworden, wat hij daarmee bedoelde. Wij bleven in dit opzicht volkomen in de mist varen. Er is die avond geantwoord: Wij zijn bereid de Verklaring terug te nemen, mits de gevallen beslissing wordt teruggenomen, zó, dat heel de zaak eerst behandeld kan worden en wij dus ook weten wat dat derde rapport zal inhouden. Terugnemen — want de gevallen beslissing is het fundament voor het geheel. En we kunnen zo de weg niet overzien. Zelfs de Comm. is met het geheel der materie nog niet klaar.

Er is voorts opgemerkt, dat, waar er zulk een stemverhouding viel, de vergadering niet rijp was voor een tot de Kerken sprekend besluit. Er is in twee ronden gesproken over de schorsenswaardigheid, maar er waren leden, die er wel behoefte aan hadden de discussie voort te zetten. 't Gewicht van de beslissing is toch wel zeer ernstig. Er zijn nu 12 brs, die zeggen: zó kunnen wij niet verder.... En zijn de Kerken ermee gediend, dat wij zó verder gaan?

Er is met grote ernst op gewezen, dat de stemming op dat moment onjuist is geweest. Er zal ten uiterste toe moeten geworsteld worden om tot een draaglijke oplossing te komen. Dat is kerkelijk. Dat is naar de wil en het Woord des HEEREN.

Op WOENSDAG 11 NOVEMBER is de Verklaring in alle toonaarden bestreden.

Ik heb in de middagpauze aan de gemeenschappelijke maaltijd niet kunnen deelnemen. Ik heb door Rotterdam gelopen en de gedachten woelden in me rond: Ik kan dit niet meer op-

brengen, is dit nog naar de normen van recht en barmhartigheid met elkander verkeren? Moet ik m'n opdracht neerleggen, naar huis gaan?

Na de middag-pauze is de felle bestrijding voortgezet.

Slechts een enkeling toonde enig begrip voor onze moeite. Met name het spreken van ds Bouma heeft me verkwikt. Ook ds Arnold heeft op broederlijke wijze gesproken.

Om drie uur was het einde van de beproeving voor ons gekomen. De praeses besloot met de concluderende eis: dat de Verklaring radicaal en integraal moest teruggenomen worden.

Ik wil er hier met nadruk op wijzen, dat deze conclusie werd uitgesproken namens 13 in deze aangelegenheid stem-gerechtigde leden — tegenover ons, op dat moment 13 gelijk-berechtigde leden (br Van der Spek had zich bij de 12 aangesloten), terwijl ds Bouma als 27e lid de weg van de 13 namens wie de praeses sprak als heilloos afwees en gezegd had: „Ik was verpletterd over deze stemming. Ik kon hier aanvankelijk niet meer komen”.

Het optreden toen en vervolgens van deze 13 als „synode”, die zich stelde tegenover elk onzer afzonderlijk is **volkomen onwettig** geweest. En het is volkomen onwezenlijk. Hier was een **intern** conflict tussen leden van een vergadering, dat in gelijkberechtigheid had moeten doorgesproken worden. Maar het is gemaakt tot een conflict van de **vergadering** zelf met telkens één lid....

Na al die woorden van die woensdagmorgen en -middag hebben de 12 (op dat moment 13) zich beraden.

't Was duidelijk, dat er niets was veranderd; dat er geen begrip voor de moeite en de gewetensnood was getoond. Van een wil tot overleg was niet gebleken, er was alleen maar tegenspraak geuit.

De Verklaring werd gehandhaafd en is des avonds aan de praeses die eerst overleg gepleegd had met de hoogleraren Kamphuis en Schilder ter hand gesteld. Zulks met een begeleidend briefje. Dit is te vinden op blz. 10 van onze Verantwoording.

Dit is betiteld als ons „afscheid”, ons „heen-gaan”.

Wij ontkennen dit ten sterkste.

Op blz. 11 van onze Verantwoording is dat duidelijk weerlegd.

Was het een afscheid geweest, we hadden niet met zo grote ernst samen in een vergaderlokaal te Schiedam gebeden om de rechte eensgezindheid van allen, die door de Kerken tot de synode-arbeid waren afgevaardigd; en om verandering bij de broeders, die nog in het kerkgebouw te Rotterdam-D. bijeen waren, opdat zij zouden inzien dat het een heilloze weg was, waarop zij zich bevonden.

Op **DONDERDAG 12 NOVEMBER** kwam vanuit het kerkgebouw het bericht: u krijgt allen een brief van „de synode”. Zij van de 12 (13), die toen nog in Rotterdam waren, zijn toen naar huis gegaan.

Die brief kwam zaterdagmorgen in ons bezit. De inhoud kan u bekend zijn uit de gepubliceerde stukken.

Tegelijk met die brief kregen we een schrijven van ds H. Bouma.

Ik citeer daaruit:

„Geachte Broeder!

Onder dagtekening van heden (12 nov.) wordt aan U een brief verzonden namens de generale synode. Het is me een behoefte, U te doen weten, dat ik aantekening in de Acta heb verzocht, dat ik tegen de vaststelling van de brieftekst en tegen de verzending van dit stuk heb gestemd. Ook had ik gevraagd, dat hiervan in bedoelde brief melding zou worden gemaakt. Dit laatste is mij niet toegestaan. Daarop heb ik meegedeeld, dat ik dan zelf de door mij nodig geachte mededeling aan U zou doen.

Ik was en ben van oordeel, dat aan U een geheel andere brief had moeten worden geschreven. Een brief n.l., waarin ten overstaan van U zou zijn erkend, dat er bij de synode een heilloze weg (ps. 139 : 24) was, die heeft geleid tot het conflict in eigen kring der synode en als gevolg waarvan U sedert woensdagavond niet meer op het appél bent verschenen. De vergadering ziet thans slechts kwaad bij U in Uw „verklaring”. Maar zij had m.i. voor Gods aangezicht behoren te erkennen, dat, ook al zou er dan in Uw „verklaring” iets hebben gelegen als een „balk” waarvan de Heiland sprak (Matth. 7 : 3), in het eigen doen der synode toch zeker een „splinter” was geweest, en dat Uw „verklaring” als zijnde niet anders dan een reactie op het doen der synode en op haar heilloze weg, slechts als zodanig beschouwd en beoordeeld mag worden.

Van dit alles is — helaas — niets te lezen in de huidige brief aan U, die immers veeleer uiting geeft van het tegendeel.”

Na ontvangst van deze brieven hebben we opnieuw beraad gehouden. Daarin is toen onze Nadere Verklaring geboren (maandagavond 16 november; blz. 11 van onze Verantwoording).

Ik wijs met nadruk op wat in deze Nadere Verklaring m.b.t. punt 6 van onze eerste Verklaring is gezegd.

Onze Verantwoording zegt daarvan op blz. 16/17 het volgende:

Wij willen er met alle nadruk op wijzen, dat punt 6 van onze Verklaring d.d. 10 november in onze Verklaring van 13 november enigszins is gemoduleerd geworden. Wij citeren de volgende zinsneden: „Wij zeggen nogmaals: op het critieke punt aangeland had er overleg moeten plaats vinden. **Dit had in elk geval moeten geschieden na de stemming**, in plaats dat de beslissing met schriftlezing en gebed bezegeld werd”.

En:

„Wij hebben met onze verklaring, ook in punt 6, **niet bedoeld met u te breken**, zoals op dinsdagavond 11 november gebleken is, toen wij u mededeelden op een bepaald adres voor u bereikbaar te zijn; wij zijn dan ook in verstandhouding met de praeses direct ter beschikking gebleven.

Wij zijn ook nu nog na ontvangst van uw brief d.d. 13 november j.l. bereid met u verder te werken en de vastgelopen wagen weer op gang te brengen, **maar dan zullen wij naar onze vaste overtuiging samen terug moeten tot het broederlijk overleg**, dat is voor wat de feiten betreft **het punt van de gewraakte besluitneming**, opdat definitieve besluiten kunnen genomen worden, die door een duidelijke meerderheid gedragen worden”.

In onze Verklaring wordt gezegd in punt 6: „tenzij het gevallen besluit wordt teruggenomen”. Uit de door ons onderstreepte woorden uit onze Nadere Verklaring blijkt, dat wij voor het broederlijk overleg terug willen „tot het punt van de gewraakte besluitneming”.

Wij hebben bij het stellen van onze Nadere Verklaring overwogen, dat - buiten ons toedoen - in de pers was meegedeeld, dat het door ons gewraakte besluit was genomen, waardoor terugneming-zonder-meer voor de synode bepaalde bezwaren met zich meebracht.

Maar er had desniettemin broederlijk overleg moeten en ook kunnen plaatsvinden over de vraag: Kan en mag dit met één stem meerderheid genomen besluit als uitgangspunt dienen voor verdere behandeling van deze zo ingrijpende zaak? Of is er nu een moment gekomen, dat wij een andere weg moeten volgen? Moet wellicht toch, na opschorting van het genomen besluit inzake de schorsingswaardigheid van ds Van der Ziel, éerst over het kerkrechtelijk gedeelte gehandeld worden (wat dan misschien zelfs tot een gemeenschappelijke beslissing had kunnen leiden: deze schorsingszaak, die met schending van de K.O., met name art. 79, op gang gekomen is en door de particuliere synode van Groningen bevestigd is, moet naar de kerkeraad terugverwezen worden)? Of moet de generale synode misschien haar machteloosheid uitspreken: „wij kunnen deze ingrijpende zaak niet op een voor de **HEERE** verantwoorde wijze in rechte eenstemmigheid afhandelen”?

Het is toch niet erg in een critieke situatie z'n onmacht uit te spreken?

Maar ook deze onze Nadere Verklaring bracht de broeders niet tot het aangaan van nader overleg.

Wij achten ook hierin de broederschap opnieuw te kort gedaan.

Ik wil hier nog graag iets aan toevoegen.

Het laatste stuk, dat de vergadering in Rotterdam aan de kerkeraden heeft gezonden, beweert op blz. 3, 3e alinea, slotzin: „De Verklaring **dwong** echter de synode, in een door de broeders gewilde richting.”

Ik moet dit als onwaar bestrijden.

Wij wilden **broederlijk overleg** over wat wij als een onmogelijkheid zagen tot verdere samenwerking.

Ik wijs op onze Nadere Verklaring, blz. 12 van onze Verantwoording, regel 5 van onderen: „Maar u maakt uwerzijds afhandeling ons **onzes inziens onmogelijk** door uw onbroederlijk handelen, n.l. doordat u als de kleinste mogelijke meerderheid ons in feite wilde dwingen een weg te gaan, die wij niet kunnen overzien en verder te werken met en vanuit een besluit, dat wij volstrekt moeten afwijzen.”

't Gaat er hier dus om: hoe **wij** de situatie zagen.

Er staat in diezelfde Nadere Verklaring in de op één na laatste alinea (Verantw. pag. 13):

„Wij zijn ook nu nog na ontvangst van uw brief d.d. 13 november j.l. bereid met u verder te werken en de vastgelopen wagen weer op gang te brengen, maar dan zullen wij **naar onze vaste overtuiging** samen terug moeten tot het broederlijk overleg, dit is voor wat de feiten betreft **het punt van de gewraakte besluitneming**, opdat definitieve besluiten kunnen genomen worden, die door een duidelijke meerderheid gedragen worden.”

Ook hier is sprake van **onze overtuiging**.

Die mochten wij toch hebben en kenbaar maken?

Wij konden de situatie niet anders zien en vroegen nu o.a. over dit punt nader overleg,

niet onder het beding of de voorwaarde, dat de andere broeders zonder meer ons inzicht zouden gaan delen. Ik zeg met grote nadruk: **hier zit alles op vast wat het broederlijk overleg aangaat**.

Hadden de anderen, de dertien dat maar gezocht, gewild.

Met verwaarlozing van wat in deze Nadere Verklaring is gesteld, heeft men ons totaal-verkeerd vastgeklonken aan een onjuiste uitleg van punt 6 uit onze eerste Verklaring van 10 november en is men dat gaan betitelen als: een ultimatum....

Op **DINSDAGMORGEN 17 NOVEMBER** hebben wij onze plaatsen in de kerk te Rotterdam-Delfshaven weer ingenomen.

Er waren heel wat broeders, die ons begroetten met een: „Blij, dat ik u weerzie...”

Maar vòòr de vergadering werd geopend vroeg de voorzitter, aan wie ik verteld had, dat wij een Nadere Verklaring wilden indienen, ons stuk voor stuk, langs de tafels lopend, of wij even met hem mee wilden gaan naar een zijvertrek.

Niet wetend wat er zou gaan gebeuren, zijn wij in argeloosheid met hem meegegaan.

Wat zich toen heeft afgespeeld staat in onze Verantwoording op **blz. 14**:

De praeses wenste te weten waaraan hij toe was, en eiste daarom vòòr de opening van de zitting op de hoogte gesteld te worden van de inhoud onzer Nadere Verklaring. Hij wenste te weten of zij van elk onzer afzonderlijk was dan wel van allen gezamenlijk. Verder, hoe de verhouding was van deze verklaring tot wat hij noemde onze „afscheidsbrief” van woensdag 11 november, die geen afscheid was noch een brief, maar een nadere op schrift gestelde mededeling.

Ds. G. Janssen vroeg daarop, met het oog op de kerkrechtelijke complicaties, aan deze vragen verbonden — had de praeses recht tot het stellen van al deze eisen of behoorden zij tot de competentie van de synode als geheel? - gelegenheid tot nader beraad. De praeses antwoordde hierop: Ik sta dit niet toe onder „synodaal dak”, tenzij in mijn tegenwoordigheid. De twaalf hebben toen hun toevlucht genomen tot de straat om daar te overleggen en zij besloten de eisen van de praeses af te wijzen, maar uit welwillendheid en om hem straks de leiding van de vergadering makkelijker te maken, hem de nadere verklaring voor te lezen.

Voor beantwoording van verschillende vragen door de praeses daarop gesteld, werd naar deze verklaring verwezen, waarvan een deel opnieuw werd voorgelezen.

Verder werd opgemerkt dat deze zaken aan de **Synode** ter behandeling stonden en niet aan de praeses.

Daarop vertrok de praeses met de mededeling dat hij deze verklaring, die hem inmiddels ter hand gesteld was, in dezelfde kring als de vorige week wilde bespreken hetgeen onzerzijds werd goed gevonden.

Wat hier beschreven is, behoorde blijkbaar alles tot het „nauwgezette beleid” waarvan blz. 3 van het laatste rondschrijven der brs Deddens c.s. gewaagt.

Zonder ons is toen een vergadering in comité begonnen. De daar aanwezigen hebben zichzelf beschouwd als synode, wettige synode der Kerken. Zij hebben ons, wettige leden der synode **buitengesloten**. In feite werden wij op dat moment reeds beschouwd en behandeld als niet-meer-wettige afgevaardigden der Kerken. Wij hoorden er niet meer bij — en zijn zo ook heel de dag behandeld, tot zelfs aan de maaltijden toe. Daaraan hebben ook onze mede-afgevaardigden uit het ressort Utrecht meegedaan. Althans: daarin hebben ook zij bewilligd. Terwijl het toch in alles ging om een conflict tussen afgevaardigden **binnen de synode**.

Er heeft heel die lange dag geen enkel overleg plaats gevonden. Om 5 uur mochten wij even binnen komen.

Daar werd ons mededeling gedaan van wat besloten was.

U vindt deze „Mededeling” op blz. 14 van onze Verantwoording.

Daar staat in: „In de derde plaats deelt de synode u mede, dat zij zich niet gerechtigd mag achten om op grond van uw Verklaring en uw Nadere Verklaring op het eenmaal wettig genomen besluit terug te komen of het van karakter te doen veranderen.”

Niet gerechtigd.... Het gevallen besluit moest dus **definitief** blijven. Overleg over een oplossing langs een andere weg werd daarmee voorgoed afgewezen.

Waar steunt dat „niet gerechtigd” op? Op een gebod des Heeren?

In 1902, toen een besluit met een beduidend grotere meerderheid gevallen was om de Theologische Hogeschool op te heffen, achtte men zich wèl gerechtigd het besluit niet uit te voeren!

Hetgeen voorzichtig, wijs en broederlijk was.¹⁾

¹⁾ Zie ook het besluit van de P.S. van Zuid-Holland d.d. 2 maart 1960, gepubliceerd in Opbouw van 8 jan. j.l.

Ik meen over hetgeen gevolgd is niet veel meer te hoeven zeggen. De rest van onze Verantwoording spreekt voor zichzelf. Nog in onze laatste Verklaring (blz. 15), waarin wij met nadruk onze wettige plaats als synode-leden handhaafden, vroegen wij met alle misverstand afsnijdende duidelijkheid broederlijk overleg inzake:

1. de schending van de broederschap;
2. punt 6 van onze Verklaring — in het licht van onze Nadere Verklaring, welk punt geen eis, geen ultimatum was, maar een weergave van onze „noodsituatie”, een aanwijzing hoe o.i. de uitweg uit de impasse moest gevonden worden.

Dit overleg is **geweigerd**.

Beraad over het z.g.n. Laatste woord van de 13 brs, die zichzelf „synode” bleven noemen, werd ons niet meer toegestaan.

Ons werd de hand ten afscheid gereikt. Daarmee waren wij dan weggestuurd. Op dinsdagavond 17 november.

Terwijl wij meenden, dat op het allerlaatste moment de deputatie, die ons dat „laatste woord” kwam brengen, ons zou mededelen, dat het overleg dan eindelijk zou plaats-vinden.

Niet onze Verklaringen verhinderden ons aan het synode-werk te blijven deelnemen, maar de handelwijze der anderen.

Hoewel wij dus tot het laatste toe ons recht handhaafden om als afgevaardigden der part. synode van Utrecht onze plaats te blijven innemen, is ons dat op die dinsdagavond onmogelijk gemaakt.

Wat bleef ons over te doen?

Wij hebben onmiddellijk afgesproken: wij zullen ons op onze lastgeefsters — de Kerken in ons ressort, in part. synode bijeen te komen — gaan beroepen.

Een concept-brief werd twee dagen daarna reeds opgesteld.

Dat hij niet direct verzonden is, heeft z'n oorzaak in het feit, dat wij nog niet precies wisten wat onze secundi zouden doen en of de broeders, die in Rotterdam nog bijeen waren, de vergadering zouden voortzetten als „synode”.

Op vrijdag van die week telefoneerde ds Blok met mij. Hij verzocht om een onderhoud op die avond, in tegenwoordigheid van ds Arnold. Dat kon toen geen doorgang hebben. In dat gesprek heb ik gezegd, dat in Zeist kerkeradsvergadering moest gehouden worden, o.m. om het gewone werk in eigen gemeente weer te regelen, nu ik krachtens de beslissing van de brs in Rotterdam daar geen taak meer had.

Hij zei me, dat ik met die regeling nog maar even zou wachten. Wat daarmee bedoeld werd, begreep ik toen niet. Ik kreeg wel even de indruk: er is misschien sprake geweest van de een of andere oplossing.

Het gevraagde onderhoud vond plaats op zaterdag 21 nov. — tussen ds Blok en br Mulder enerzijds en br. Van Oord en mij anderzijds.

Toen dit onderhoud ons geen uitzicht bood op een broederlijk herstel van de breuk, hebben wij ons maandag 23 nov. — dus zo spoedig ons dat mogelijk was — gewend tot de roepende Kerk voor de e.k. part. synode.

De inhoud van onze brief is u bekend.

Wij wilden graag ons verantwoord voor de part. syn. en haar hulp en raad inroepen tot oplossing van het conflict, waarin wij met een aantal synode-leden zijn gekomen.

Deze Verantwoording heeft dan hierbij plaats gehad.

Wij zijn op allerlei manieren intussen uitgemaakt voor muiters, saboteurs, stakers, revolutionairen, weglopers enz.

Dat geldt dan van 3 van de 6 leden van commissie IV, die geploeterd hebben om een oplossing te vinden voor de moeiten in de Kerk van Katwijk.

Dat geldt verder voor 5 van de 7 leden van commissie II, die zich ingespannen hebben om in de zaak-Beverwijk recht te spreken en te handelen — en ook daarvoor een oplossing te zoeken.

Dat geldt ook voor 2 leden plus 1 sec. lid van commissie III, die gestreden hebben om in de zaak Groningen-Z. een recht en barmhartig oordeel te vellen.

Ik heb nu zes synodes meegemaakt: 5 na de Vrijmaking.

Ik heb tegen de éénste en tegen deze laatste synode als tegen een berg opgezien.

Maar dat dit zou kunnen gebeuren — een zó weinig openstaan voor waarachtig broederlijk overleg om zo mogelijk te zamen een oplossing te vinden voor een Kerk in nood en een dienaar van Christus in nood en voor het behoud van de rechte saamvergadering van de Kerken in ons vaderland, dat is van allen, die de Naam van Christus belijden en Hem liefhebben naar zijn Woord — ik had het niet kunnen denken of vermoeden.

Afgedankt...; heengezonden... Je mag niet meer het goede helpen zoeken op een meeste vergadering der Kerken...; het goede voor het Sion Gods...

Muiters, saboteurs, stakers, revolutionairen, weglopers...

Maar onze God is een rechtvaardig Rechter...

En u, brs, zult nu hebben te beoordelen of wij naar de lastbrief, die de P.S. van 26 febr. 1964 ons meegaf, hebben gehandeld overeenkomstig het Woord van God, de belijdenis en de K.O., waaraan wij ons gebonden hadden en nog gebonden weten. En of wij dus de ons voorgedragen zaken op **kerkelijke** wijze hebben behandeld of hebben **willen** behandelen, maar dit ons onmogelijk is gemaakt.

U hebt te oordelen naar datzelfde Woord, diezelfde belijdenis, diezelfde K.O.

U, brs, zult nu instrumenten hebben te zijn in de hand van de Koning der Kerk.

U bent u natuurlijk van uw hoge verantwoordelijkheid bewust.

Ik bid u van harte wijsheid van boven toe.

De wijsheid, die van boven is is vooreerst rein, vervolgens vreedzaam, vriendelijk, gezellig, vol van ontferming en goede vruchten, onpartijdig en ongeveinsd.

Maar gerechtigheid is een vrucht, die in vrede wordt gezaaid voor hen, die vrede stichten.

BOEKBESPREKING

Ds. H. R. Blankesteijn en Ds. W. G. Overbosch:

Een hut om in te schuilen.

(Bosch en Keuning, Baarn)

Onder deze titel verscheen een fotopocket in de „Bibliotheek van boeken bij de bijbel”, bij Bosch en Keuning in Baarn.

Het boekje bevat meer dan 100 foto's, een „Rondleiding” van 21 pag. geschreven door Ds. H. R. Blankesteijn en een „Uitweiding” geschreven door Ds. W. G. Overbosch.

Na het boekje te hebben gelezen en de foto's te hebben bekeken rezen bij mij een paar vragen.

De eerste vraag: Wat betekent de titel eigenlijk?

„Een hut om in te schuilen”.

Ds. Blankesteijn zegt er iets over: „Is het werkelijk de bedoeling, dat we in de kerk kunnen „wonen”? Dat klinkt rijkelijk statisch voor een kerk-onderweg, voor een pelgrimerend Godsvolk. Het kerkgebouw is dan ook veeleer een doorgangshuis, een pleisterplaats, een schuilhut, waar we even zijn.”

De schuilhut van een pelgrim is elke dag een andere.

Een pelgrim trekt door een land waar hij niets te maken heeft, zo snel mogelijk naar zijn doel.

Hoogstens kijkt hij eens om zich heen, maar zelfs dat nauwelijks. Hij heeft haast. Het land waar hij doortrekt gaat hem niets aan. Daar heeft hij geen taak, geen opdracht. Maar de kerk heeft hier in de wereld wél een taak, de kerk is hier, **staat** hier, **blijft** hier tot de volheid des tijds.

De titel lijkt me derhalve wel heel erg fout en er is ook geen kerkgebouw, dat op die schuilhut lijkt, ook niet in dit boekje afgebeeld.

Het hele beeld klopt niet. De kerk is geen „Kerk-onderweg”. De kerk is nu en is eeuwig. De kerk is de Heilige Algemene Christelijke Kerk, de gemeenschap van Heiligen, die wij geloven, die nu is in de tijd en die is tot in eeuwigheid.

Voor de realisering van deze eeuwige kerk in de tijd, de openbaring van het lichaam van Christus nu hebben we ruimten nodig, gebouwen en geen schuilhutten, gebouwen voor de eredienst.

Van de tijd en het culturele klimaat zal het afhangen hoe die ruimten er uitzien. Het kunnen hutten zijn of catacomben (dan is het niet best in de wereld) en het kunnen kerkgebouwen zijn, duidelijk voor de Christelijke eredienst. Alleen laat het nooit kathedralen zijn. Daarin zal de echte Kerk zich niet thuis gevoelen. De Kerk is een intieme gemeenschap en liefdesgemeenschap.

God geeft die Kerk nu hier haar plaats en daar zal ze thuis zijn, tijdelijk ja, maar geen vreemde, geen pelgrim, niet onderweg. **Heden** met Christus haar Hoofd in het paradijs, **verwachtend** met Hem Zijn wederkomst op de wolven.

Geen Kerk-onderweg, maar een Kerk groeiend naar de volheid.

De tweede vraag: Voor wie is dit boekje eigenlijk bedoeld?

Ik kwam er achter toen ik op de achterzijde van het boekje las: „Kerkbouw is boeiend, omdat bouwen zo boeiend en gewichtig is, maar daarom niet alleen.

Aan een kerk is te zien wat de mensen die haar bouwden hebben gedacht over hun verhouding tot God en de Wereld.”

De schrijvers van dit boek hopen daarom lezers te vinden onder hen die zich bezighouden met moderne architectuur. Maar ze wensen dit

boek vooral ook in handen van de kerkmensen, want bij kerkbouw is de vraag aan de orde: „Hoe krijgt onze omgeving een eerlijk beeld van Gods bedoeling met de mensen”.

Toen werd het me duidelijk, maar tegelijkertijd nog veel onduidelijker.

Het boekje is bedoeld:

- a. voor bouwers van moderne architectuur;
- b. voor de kerkmensen.

Aan deze bedoeling beantwoordt het boekje naar mijn mening niet.

Voor hen die zich bezighouden met moderne architectuur heeft het weinig of geen waarde.

De foto's en afbeeldingen zijn te fragmentarisch en te onvolledig om een juiste indruk te krijgen van de kerk, haar architectuur, haar situatie in het stadsplan, haar interieur, ruimtewerking enz.

Sommige interieurfoto's zijn goed genomen, zodat de ruimte duidelijk spreekt, maar meestal zijn het effectopnamen vanuit een bepaalde hoek, die een misleidend beeld geven.

In de plattegronden ontbreekt elke aanduiding. Wat de kerkrimte is, is wel te zien, maar de overige ruimten moeten we maar naar raden.

Als voorbeeld de Gereformeerde Messiaskerk te Rijswijk.

Hoe zit dat met die voor-, bij- of nevenruimten? Men krijgt zo geen idee van wat de kerk-ganger beleeft. Waar is de ingang? Ditzelfde geldt voor de meeste afgebeelde kerken. Van geen enkele kerk is de situatie in de omgeving te zien, de stedenbouwkundige ligging. Mij dunkt dit is toch wel uiterst belangrijk gezien de geest van de moderne stedenbouw en de functie van de kerk. Zonder „omgeving” bestaat een kerk eenvoudig niet.

Als het voor deskundigen al moeilijk is, hoe zullen dan de niet-deskundige kerkmensen zich door middel van deze afbeeldingen een enigszins reëel beeld kunnen vormen van de werkelijke kerk. Voor hen vooral is het boekje bedoeld en voor hen juist heeft het geen waarde.

Hoogstens worden ze door de romantiek van de knap genomen foto misleid.

Een bezwaar is dat de foto's vrijwel allen slecht gereproduceerd zijn, te donker en zonder leven doordat het licht er uit is.

Ook zijn de plattegronden, zonder naaste omgeving, zelfs zonder eigen terrein, droog en weinig suggestief getekend, waardoor ze zeker de leek totaal niet aanspreken.

Verder geloof ik van het hele verhaal op de achterzijde van het boekje geen woord.

Hoe aan de kerkgebouwen te zien is wat de mensen die haar bouwden hebben gedacht over hun verhouding tot God en de wereld is mij eenvoudig een raadsel. Het klinkt mooi maar 't is weinig reëel. Hoogstens zien we er in de individualistische visie van een naar originaliteit jagende architect op de functie van de kerk en de liturgie.

Hoe wij door deze individualistische stunts onze omgeving een eerlijk beeld geven van Gods bedoeling met de mensen begrijp ik nog minder. Gods bedoeling met de mensen is ons door Hem zelf geopenbaard in Zijn Woord en nergens anders.

Nu wil ik nog enkele opmerkingen maken over de tekst.

Het boekje is een foto-pocket, dus de tekst is bijzaak, maar hier toch niet onbelangrijk.

Ds. Blankesteijn geeft in een „rondleiding” een toelichting bij enkele kerken.

Het is niet gemakkelijk volgens de schrijver om een kerk in de bouwstijl van deze tijd duidelijk herkenbaar kerk te doen zijn.

Hij zegt: „De bouwstijl van onze tijd is er een van efficiency, luxe en gemak. Voorzover er bewust denkwerk aan ten grondslag ligt, getuigt dat meestal van een visie op de wereld en de mensen, die nogal ver afstaat van de bijbelse boodschap. En in die stijl moeten we vormgeven aan de lof en de dienst van God.”

In dit citaat blijkt, naar ik meen, duidelijk de vergissing van Ds. Blankesteijn.

In de eerste plaats ligt aan de bouwstijl van onze tijd geen bewust niet bijbels denkwerk ten **grondslag**.

In deze en elke stijl kan men God dienen of Hem verloochenen en dat zal het **karakter** van de stijl bepalen.

Belangrijker is echter het volgende: „In die stijl moeten we vorm geven aan de lof en de dienst van God”.

We **loven** en **dienen** God in ons bouwen, ook in het moderne bouwen of we nu kerken bouwen of sporthallen en dat moderne bouwen is God loven en dienen.

Wij loven en dienen God in de kerk, in ons huis, in de werkplaats en overal. Ja, op een bijzondere wijze in de kerk in het kerkgebouw, maar dat kerkgebouw is niet tot vorm geworden lof en dienst van God. Dat kerkgebouw is ook niet het symbool van die lof en dienst van God.

Wij loven en dienen God daarin als het goed is en schoon, als het doelmatig is als gebruiksvoorwerp ten dienste van de eredienst, doelmatig in alle opzichten, dus zo dat de eredienst vlot in zijn eigen sfeer kan verlopen, zó dat de sfeer en het karakter van het gebouw harmoni-

eert met de handelingen die daarin plaats vinden.

Dit is misschien erg nuchter gezegd, maar niet zo nuchter bedoeld. Het stelt nogal hoge eisen aan een gebouw om gebedshuis te zijn, om gemeenschapshuis te zijn voor de gelovigen om daar gemeenschappelijk God te ontmoeten en Hem te loven en te dienen.

We moeten echter van onze kerken geen mistieke of heilige symbolen willen maken. Dat is een erfenis van het heidendom en van de Roomse kerk.

Met symbolen in de kerk moeten we zuinig zijn en voorzichtig. Religieuze symbolen zijn alleen maar gevaarlijk als ze niet door God zelf gegeven zijn zoals in doop en avondmaal.

In de moderne kerkbouw lijkt het soms alsof iedere architect of dominee zijn eigen symboliek uitdenkt ook t.a.v. de te gebruiken materialen.

Ik meen, dat zonder symboliek alle goede materialen bruikbaar zijn en allen even edel en geschikt (ook plastic).

Op nog een paar punten wil ik ingaan.

Onze kerken mogen, volgens Ds. Blankesteijn, geen huiskamers zijn. Wij zijn er niet onder ons, maar als gast van onze Gastheer, met een niet te overziene schare anderen.

Nu citeer ik weer: „Al te overzichtelijke ruimten waarvoor de moderne architectuur zo'n voorkeur heeft, zouden wel eens een wezenlijke hinderpaal kunnen zijn om dat te beleven. Als we week in week uit de grenzen van onze kerk duidelijk kunnen afzien, worden we gevormd tot sectariërs inplaats van tot leden van de catholieke kerk. Een niet helemaal overzichtelijke ruimte... is dan ook een verademing.

Het is mij haast niet mogelijk dit serieus te nemen. Een eenvoudige, duidelijke, overzichtelijke ruimte zou mij tot sectariër vormen, althans een hinderpaal zijn om de heilige algemene christelijke kerk te beleven? Dit is zo absurd, dat ik geen argumenten kan aanvoeren om het te weerleggen.

Dergelijke symboliek gaat wel heel ver.

En dan het volgende:

„We moeten nog eens terugkomen op het pelgrims-karakter van de kerk. De beweeglijkheid van de gemeente komt niet alleen daarin uit, dat we de kerk ervaren als een pleisterplaats. De inrichting van de kerk zelf moet als het ware al een exercitie zijn in mobiliteit. De liturgie zou iets waar moeten maken van een trekken langs doopvont, kansel en tafel... en dan weer naar buiten.”

Ook dit begrijp ik niet. Of is de schrijver zo symbolisch ingesteld, dat wij ook zijn taal symbolisch moeten nemen en niet letterlijk?

Ik bedoel heus niet te spotten, maar ik krijg de indruk dat hier een polonaise wordt voorgesteld, de ene deur in, langs de verschillende voorwerpen en de andere deur weer uit.

Dit alles is zo geforceerd zoals zoveel dingen in de moderne kerkbouw, een te geforceerde symboliek die, steeds herhaald, zijn taal verliest.

Ik meen, dat we met onze moderne kerkbouw, terecht genoemd het „carnaval der architecten” op een volkomen verkeerd spoor zijn, ondanks de prachtige voorbeelden van artistiek kunnen.

Laten we toch eenvoudige, duidelijke, overzichtelijke kerken bouwen, vanwege de bruikbaarheid liefst rechthoekig. Dit zal tevens de architectuur ten goede komen. Alleen laten we die ruimten ruim genoeg maken, want terecht zegt Ds. Blankesteijn:

„De gemeente zelf deelt in geen enkele beweging, een overmaat van zitgelegenheid belemmert dat ook ten ene male. Een flink kwantum „overbodige ruimte” is een eerste wending ten goede”. Dit onderschrijf ik geheel.

Het grote gebrek van de meeste kerken is, teveel zitplaatsen in een te kleine ruimte.

„Overbodige ruimte” kost geld, maar dat zullen we er voor over moeten hebben, want de „overbodige ruimte” is de meest noodzakelijke ruimte om van onze gebouwen kerkgebouwen te maken.

Als die eenvoudige duidelijke en ruime ruimte er maar is, dan kunnen we daarin alles doen en ook desgewenst weer anders doen, alles wat nodig is of geacht wordt voor onze eredienst.

Een bepaalde speciale ruimte, gemaakt voor een zeer speciale liturgie kan alleen daarvoor gebruikt worden.

En wat dan als de ideeën van die dominee of die architect na enige tijd niet meer worden aanvaard?

Ik zei het reeds, de ruimte moet eenvoudig zijn en overzichtelijk maar ook zo groot dat de zitplaatsen geen belemmering zijn voor het staan of lopen van de gemeente in deze ruimte en zo dat er een wijziging van liturgie mogelijk is en ook een wijziging in de opstelling van de zitplaatsen.

De vormgeving van deze ruimte zal haar moeten maken tot kerkruimte. Dan is er geen behoefte aan allerlei spelletjes en bijzondere liturgische oplossinkjes van deze of die architect of dominee.

De stijl van de tijd waarin wij leven zal dan

bepalend zijn voor het schone spel van de architectuur.

Een heel bijzondere ruimte voor de zeer speciale liturgie zal ook gauw vervelen. De Middeleeuwse basilieken vervelen nooit en een eenvoudiger grondvorm is er niet.

Ik meen hiermede enkele belangrijke punten van de „Rondleiding” door Ds. Blankesteijn te hebben besproken.

In een te kort bestek zijn door hem veel meer zaken besproken waarover nog vele vragen open blijven. Helaas kan ik in dit artikel niet op alle dingen ingaan, alhoewel ze belangrijk genoeg zijn. Ik noem slechts de plaats van de kerk in de stad of het dorp en ook de nevenruimten waarover interessante dingen gezegd zijn.

Ik zei nog niets over de „Uitweiding” door Ds. Overbosch.

Slechts dit wil ik er over opmerken:

Wie dit leest zal, al kent hij Ds. Overbosch niet, direct denken, wat heeft deze **theoloog** veel gelezen en nagedacht en wat is hij gewend over al deze zaken vlot te spreken.

Maar hij bedenkt daarbij niet, dat zijn lezers dat alles niet gelezen hebben en in deze zaken zijn routine missen.

Het vele gebruik van althans voor mij vreemde slagwoorden en tussen aanhalingstekens geplaatste citaten (?) of typeringen (?) maakt het geheel voor mij onleesbaar.

Het komt mij voor dat het vaak een mooi woordenspel is of een theologiseren over de kerk en de eredienst zonder de problemen van de kerkbouw te raken.

Dit theologisch jargon is mij te vreemd om er iets van te verstaan. Misschien is dit iets voor een collega theoloog.

Wat ik in dit boekje mis is een duidelijk geluid t.a.v. de liturgie en een eventueel liturgisch centrum.

Ook vind ik het een ernstig bezwaar, dat over dit onderwerp hier twee theologen aan het woord komen en geen bouwdeskundige of architect.

Mijn conclusie over dit boekje is, dat het zowel voor wat betreft de uitvoering als de inhoud in geen enkel opzicht voldoet aan de bedoeling op de achterzijde vermeld en dat het voor deskundigen zowel als voor leken weinig betekent. Of het voor theologen belangrijk is weet ik niet.

Nog een opmerking. Het frappeerde me, dat de ramen in de Hervormde Paaskerk te Zaan-dam zijn ontworpen door Karel Appel, de verklaarde revolutionair, die gezworen heeft de radicale vernietiging van onze westerse cultuur, de cultuur van de bourgeoisie.

Helpman.

P. van Loo.

PERSSCHOUW

Wat er ter Gen. Synode te R'dam-Delfshaven gebeurde in nov. 1964 rondom de zaak Groningen (Zuid) met haar predikant Ds. A. v. d. Ziel of te wel rond Art. 79 K.O.

Het synodelid G. v. d. Leeden van Schiedam deelt in het kerkblad van de Geref. Kerk aldaar, onder bovenstaand opschrift, het volgende mee omtrent wat ter synode geschiedde:

Vershillende broeders en zusters der Gemeente hebben mij verzocht toch eens wat mede te delen over het gebeuren op (en rond) de gen. synode te R'dam, betreffende de zaak Groningen (Zuid) met haar predikant ds. A. v. d. Ziel. Een en ander in verband met hetgeen er allerwege in de bladen over deze zaak verscheen.

Welnu, ik zal U er een en ander van vertellen. Door Gods genade heb ik een lange reeks van jaren onder U mogen verkeren als ouderling en dan moogt u best van mij verlangen dat ik een en ander meedeel omtrent het bovenstaande.

Vanwege ziekte van een primus (1e) afgevaardigde, werd ik op zekere dag als secundus (2e) afgevaardigde, uitgenodigd zitting te nemen op de gen. synode. (Dat ze mij 5 weken gepasseerd hadden als sec. (2e) zitting te nemen, doch een tertius (3e) opriepen, laten we nu maar rusten.)

Ik werd ingedeeld in commissie 3. Voorzitter van deze commissie was ds. Krijtenburg. Deze commissie was belast met de zaak Groningen (Zuid), annex ds. A. v. d. Ziel en moest over deze zaak een rapport samenstellen.

Wat was er dan toch aan de hand met Groningen-Zuid en wat voor taak had de gen. syn. in deze?

De gen. syn. te R'dam had in deze een eenvoudige, geringe taak, die, wanneer we ons aan gedane afspraken houden, in een ogenblik opgelost had kunnen worden. Schrik nu maar niet, ik zal trachten het U duidelijk te maken.

We reizen dan eerst naar Groningen. Daar is een Gemeente, Groningen (Zuid) genaamd, met als één der predikanten ds. A. v. d. Ziel.

De kerkeraad raakte in conflict met ds. v. d. Ziel. Dat liep zo hoog, dat een meerderheid in de kerkeraad van mening was dat schorsing van deze prediker moest plaatsvinden.

Hoe moet nu een schorsing van een predikant geschieden.

Hiervoor hebben we een mooi en duidelijk artikel in de kerkenordening, nl. art. 79. We zullen het even overnemen:

„Wanneer Dienaars des Goddelijken Woords, Ouderlingen of Diakenen een openbare grove zonde bedrijven, die der Kerk schandelijk, of ook bij de Overheid strafwaardig is, zullen wel de Ouderlingen en Diakenen terstond door voorgaand oordeel des Kerkerads derzelve en der naastgelegene gemeenten in hunnen dienst geschorst of daarvan afgezet worden. Of deze geheel voor de dienst af te zetten zijn, zal aan het oordeel der Classe staan, met advies van de in Art. 11 genoemde Deputaten der Particuliere Synode.”

Dit is duidelijk, als men een predikant wil schorsen moet men, krachtens onze onderlinge kerkelijke afspraak, neergelegd in genoemd art. 79 K.O., eerst naar de naast gelegen gemeente en vragen om het oordeel van die gemeente betreffende de voorgenomen schorsing.

Wat deed Groningen (Z)?

De Kerkeraad van Groningen (Z) vroeg het oordeel van de naastgelegen gemeente, zijnde Groningen (Noord). Het oordeel van laatstgenoemde was: niet schorsen. Wij vinden hem niet schorsingswaardig. Na enige tijd werd het verzoek herhaald, doch ook nu wenste Groningen (N) niet mede te doen. En hier had Groningen (Z) een dikke punt moeten zetten.

U weet, in aug. 1944 ging de Kerkeraad van Schiedam ds. Vonk (tijdelijk) schorsen zonder inachtneming van art. 79 K.O. Men ging het oordeel van Vlaardingen niet vragen. Later, ja later... toen het vonnis voltrokken was, ging men het oordeel van Vlaardingen vragen, terwijl art. 79 K.O. toch uitdrukkelijk spreekt van „vóórgaand” oordeel. Dat hebben we, en doen dat nog, onze syn. broeders hoogst kwalijk genomen. 't Was een ongehoord, brutaal breken van de kerkelijke afspraken en beloften. Eerlijk moet eerlijk blijven en daarom moeten we nu in dergelijke zaken dan ook, om Gods wil, goed wakende zijn.

Punt.

Toen Groningen (N) 2 x geoordeeld had dat de predikant niet schorsingswaardig was had Groningen (Zuid) een dikke punt moeten zetten. Klaar. En tegen de Gemeente moeten zeggen we kunnen en mogen niet verder krachtens onze belofte neergelegd in de K.O. (die belofte is toch ook een eed?) en we leggen nu de hele zaak biddend voor Hem neer. Tenslotte is de HERE er toch ook nog!

Zet hier nu een dikke punt, want nu begon het drama.

Kreta.

Groningen (Z) zette géén punt, doch ging van Kreta afvaren. En dáárom schrijf ik dit nu. Groningen (Z) ging toen naar de classis. Maar de classis zei: niet schorsen. Daarna zei Gr. (Z): Dan gaan we toch schorsen. Dan doen we het alleen. Dus met passering van gegeven kerkelijke beloften (eden) neergelegd in b.v. art. 79 K.O. Precies zoals in aug. 1944 gesproken en gehandeld werd met ds. Vonk. Schorsen zonder het genabuurde Vlaardingen, fout en nog eens fout!

Zoiets is niet aangenaam bij onze hemelse Vader. Hij bemint oprechtheid en trouw.

Toen men dan ook zelf ging schorsen (zonder hulp van een genabuurde Kerkeraad) werd hier de Vrijmaking verkocht en krenkte men recht en broederschap (ook al beriep men zich op 't feit dat men krachtens art. 31 K.O. meende te moeten schorsen).

Immers, in de vrijmaking hebben wij tegen zulk hiërarchisch optreden gezegd: tegen de beloften en afspraken in en daardoor tegen Gods Woord.

Verder van Kreta.

Groningen (Z) dobberde steeds verder van Kreta af en kwam zelfs op de Part. Syn. terecht. De Part. Syn. moest dan maar eens uitmaken of die predikant terecht of ten onrechte geschorst was. Wat had die part. syn. daar mee te maken? Die was toch geen „plaatsvervangende” kerkeraad geworden?

Ook waren er vele bezwaarschriften bij de part. syn. ingediend over het optreden van de K.raad Gr. (Z), zowel van kerkeraden, predikanten, kerkeradsleden, als van niet-ambtsdragers.

De part. syn. had natuurlijk moeten vragen: hoe komt dat schip hier toch terecht? M.a.w. hoe komen die stukken hier op tafel? En even voor de pauze hadden de broeders — schriftuurlijk — moeten zeggen: Deze klagers hebben gelijk. Kerkeraad, U had van Kreta niet mogen afvaren. U hebt beloften en eden geschonden. Dat wil God niet. Terug! In die geest hadden

alle klachten kort en bondig beantwoord moeten zijn.

De part. syn. van Gron. deed dit niet, doch deed wel uitspraken die ze niet mocht doen. Ze ging n.b. oordelen — of ze een kerkeraad was — over schorsing van een predikant.

Van Kreta naar Rotterdam.

Het schip ging weer verder van Kreta en kwam te R'dam terecht.

De havens in 't Noorden zijn wat nauw, doch Rotterdam kan schepen met volle ladingen heel goed bergen.

Nu, het was me een lading die te Rotterdam op de syn. tafel en daarna weer naar de comm. 3 tafel gedeponereerd werd. Een lawine bezwaarschriften en andere bescheiden.

En ook hier (in R'dam) had men deze lading even-voor-de-pauze kunnen en moeten afdoen met de vraag: hoe komt dat schip met lading hier terecht? M.a.w. hoe komen die stukken hier ter tafel?

Praealabele vragen.

Het antwoord had moeten luiden: terug, terug naar Kreta.

We zijn toch geen kerkeraad en we willen ons niet bemoeien met wat des kerkerads van Groningen (Zuid) is!

Punt. Terug, terug met de lading en gaan nu even pauzeren. Dat zou handelen zijn geweest overeenkomstig de K.O.

De gen. syn. besloot echter heel iets anders. Schip en lading kregen de eer zonder nader onderzoek, of dat wel mocht of dat wel kon, ter tafel gedeponereerd te worden van commissie 3. Alwaar een 6-tal broeders ettelijke weken nodeloos gezwoegd hebben om uit die berg papieren een rapport samen te stellen.

Totaal overbodig werk zoals uit het voorgaande kan blijken.

VAN DE GEREFORMEERDE PERSVERENIGING „OPBOUW”

De leden die de contributie over het jaar 1964 nog niet hebben betaald worden verzocht, het bedrag ad f 2,50 te storten op giro 448367, ten name van de Penningmeester van de Gereform. Perstvereniging „Opbouw”, van Lynden van Sandenburglaan 16 te Utrecht.

KERKNIEUWS

Beroepen te Bergentheim: Tj. Boersma te Urk.

Bedankt voor Cloverdale, B.C. Canada: H. D. van Herksen te Hilversum; voor Emmeloord: C. P. Plooy te Heemstede.

Ds. J. van Raalte. Zondag 10 januari j.l. nam Ds. J. van Raalte wegens bekomen emeritaat afscheid van de gemeente te Harderwijk. Hij preekte bij deze gelegenheid over Hand. 20 : 25-32. Na de preek werd door Ds. van Raalte o.m. toegesproken door br. Hendriks namens de kerkeraad en burgemeester Numan van Harderwijk.

Ds. A. G. Versteeg. Zondag 10 januari nam Ds. A. G. Versteeg afscheid van de gemeente van Emmeloord vanwege zijn vertrek naar Stadskanaal. Hij bediende het Woord uit Hand. 20 : 32. De afscheidssamenkomst na de dienst werd bijgewoond o.a. door afgevaardigden van de Vrije Evangelische Gemeente en de Chr. Geref. Kerk. Ouderling T. Korf van Urk sprak namens de classis Kampen. Burgemeester F. M. Panthaleon baron van Eck vertegenwoordigde het gemeentebestuur.

Eibergen. Wegens het voortdurend teruglopen van het ledental heeft de raad van de kerk van Eibergen besloten de zelfstandigheid van deze kerk te beëindigen. De leden behoren nu bij de kerk van Neede.

ADRESSEN

Marienberg, scriba: G. J. Pruyssen, Oudeweg 5, Marienberg; **Eindhoven,** diaconie: B. Noordhuis, Kalandersstraat 27, Geldrop (secretaris-penningmeester); **Leek,** scriba: R. de Haan, Hoofdstraat 81, Tolbert, telef. 05945-2458; **Amstelveen,** scriba: A. Buijk, Pruimenlaan 10, Amstelveen, telef. 02964-19104; **Rouveen,** scriba: F. G. Geerds, Meidoornlaan 2, Rouveen; **Broek op Langendijk,** scriba: M. W. Goodijk; diaconie: G. Doekes, Groenhartweg 10, Dirkshorn. **Holwerd (Fr.),** scriba: D. Haitzma, Fonteinstr. 365, Holwerd (Fr.); **Assen,** scriba: J. Daverschot, Westerpark A 10, Assen; **Wezep,** contactadres-militairen: B. van der Tuin, Zuiderzeestraatweg 501; **Ds. H. J. Venhuizen:** adres nu Rijks-

straatweg 243, Quarebras (post Hardegarijp), telef. 05110-354, giro 1162326; **Leiden,** scriba: J. van Apeldoorn, Kersenstraat 6, Leiden, telef. 01710-23468; penningmeester diaconie: A. Smit, Frederik Hendrikplantsoen 25, Leiderdorp, tel. 01710-33346; giro 408497; contact-adres militairen: T. Verkade, Brocknerstr. 9, Leiden (Z.W.); **Wieringermeer:** R. Boerman, Fazantstraat 5, Wieringerwerf; **Leens,** scriba: A. H. Kuipers, R. Ritzemastraat 7, Leens, telef. 05957-531; **Hasselt,** scriba: H. van Unen, Zandvoortweg 4, post Hasselt (Ov.); diaconie: H. Bruins, Sportlaan 14, Hasselt (Ov.); **Bergschenhoek,** scriba: K. v. d. Kaaden, Julianalaan 74, Bergschenhoek, telef. 01892-592; **Garrelswaer,** scriba: F. v. d. Heuveln, Stadsweg, Garrelswaer; **Schildwolde,** scriba: W. Bolt, Hoofdweg 82, Schildwolde, tel. 05982-392; **Terneuzen,** scriba: J. Scheele, Wilhelminaplantsoen 13, Terneuzen.

NAAR EEN EIGEN TEHUIS

Een nieuw begin.

Voor wat 1964 betreft is de aktie afgesloten. Onder dat jaar is een streep gezet. De balans kon worden opgemaakt. Nu hoor ik U al vragen: „En, hoe was de uitkomst?” Mijn antwoord is: U en ik mogen dankbaar zijn. Er werd rond f 90.000,— ontvangen. Het bedrag is nog niet definitief vastgesteld, maar dit zal geen grote afwijking met het voorlopige bedrag vertonen. Van de kerken kwam f 47.000,— en van de broeders en zusters, groot en klein rond f 43.000,— binnen. Voor de bouw van het eigen tehuis was per 31 dec. beschikbaar een bedrag van rond f 650.000,—. Een fors bedrag, doch ik heb het al eens eerder gezegd: we zijn er nog niet. In een brief aan de kerken heeft het bestuur meegedeeld geen raming meer te willen geven. Het geeft er de voorkeur aan te wachten tot het moment, dat het aanbestedingsbedrag kan worden genoemd. In afwachting daarvan gaan we met ingang van 1965 weer opnieuw beginnen.

We zijn er nog niet.

Dit blijkt reeds uit het aantal kerken, dat nog niet voldeed aan het verzoek om f 3,50 per ziel, doopleden inbegrepen, bij te dragen. Dit zijn er niet een paar, doch nog 119 of meer dan een derde van de ruim 300 kerken. Laat dit eens even op U inwerken.

Nu ik toch cijfers noem wil ik U ook niet onthouden, dat over 1964 van ruim 50 kerken niets, maar dan ook niets, werd ontvangen voor de normale arbeid van de Stichting. Wie de neiging had zich op de borst te slaan vanwege „alles wat we toch maar bereiken mochten”, zal nu, wat ruw misschien, weer met beide benen op de grond van de werkelijkheid terecht gekomen zijn.

Nu is het niet mijn bedoeling te klagen. Integendeel. Met elkaar mogen we de Here dankbaar zijn, doch dan in de gestalte van: we moeten snel verder, want we zijn er nog niet. **Alle reden dus om samen weer opnieuw te beginnen.**

Het is er.

De laatste dagen van 1964 en de eerste van 1965 werden we weer verrast met vele giften.

Ik begin met te vermelden wat van de jeugd werd ontvangen.

Collecte Jeugdcongres van de Landelijke Beroepskring Agrariërs, aangesloten bij het Gereformeerd Maatschappelijk Verbond, van 29-31 dec. gehouden te Meppel, en het honorarium van een der sprekers, samen f 140,—. De mij bekende Joop v. d. Laan stuurde f 7,25; terwijl de niet minder bekende Rika Berghuis 150 stuivers liet bezorgen, door de post dan. In de vreugde rond het Kerstfeest deelde het tehuis mee met f 38,37 te Almkerk-Werkendam en met f 65,— te Schiedam (het vermelden van deze laatste plaats geeft mij een bijzondere voldoening, aangezien dit voor het eerst is). Nu eerst de allerjongste: Gezina. Haar ouders stuurden voor haar f 5,—. De catechisanten te Culemborg spaarden in het catechisatiebusje f 38,21 bijeen. De leerlingen van de Geref. School te Utrecht zetten met f 150,— een flinke zode aan de dijk, hetgeen gevolg werd door de jongens en meisjes van de Geref. School te Hoogkerk met f 167,—. Goed zo, jongens en meisjes.

Nu de ouderen.

Redactieleden:

Dr. J. BOSCH, P. GROEN, Prof. Dr. H. J. JAGER, Prof. C. VEENHOF, Ds. G. VISEE

Tijdelijk adres van de Redactie:

J. Bosch, Engelenbergstr. 4, Kampen

Medewerkers:

Ds. H. Amelink, Langerak
Prof. Dr. W. K. van Dijk, Groningen
P. A. Hekstra, Rotterdam
Dr. D. Holwerda, Zuidhorn
Ds. P. K. Keizer, Groningen
Drs J. F. J. Lamet, Eindhoven
Ds. J. Meester, Amsterdam-Z.
Mr. Dr. J. Meulink, Enschede
D. W. L. Milo, Nunspeet
Prof. Dr. K. J. Popma, Utrecht
Drs G. Puchinger, Den Haag
Prof. Dr. H. R. Rookmaaker, Diemen
Dr. J. Stellingwerff, Amstelveen
Ds. B. Telder, Bilthoven
Ds. C. Vonk, Schiedam
Prof. Mr. H. D. van Wijk, Amstelveen

Geref. Persvereniging „Opbouw”:

adres secretaris en penningmeester:
Van Lynden van Sandenburglaan 16,
Utrecht. Tel. 030-711450. Giro 448367.

Administratie abonnementen:

Drukkerij Steenbergen, Slotlaan 220,
Abonnementprijs
f 10,— per jaar (bij vooruitbetaling)
Zeist. Giro 233117.

Iemand, die zelf geen olieballen at, stuurde ons er een van f 10,—. Betaalde nieuwjaarswensen: „Een gezegend jaar toegewenst” f 25,—; „Uw gelukwens beantwoord met een zegenwens voor 1965” f 10,—; „Veel zegen en giften toegewenst voor 1965” f 15,—.

De verenigingen bleven niet achter. Bijbelstudieclub 2e Exloërmond f 19,14. Collecte 39e jaarverg. van de mannenver. „Schrift en Belijdenis” te Zwijndrecht f 77,50. Van de Geref. Mannen- en Vrouwenveren. te Zaltbommel f 22,—.

Tenslotte vermeld ik: 1 x f 2,50; 2 x f 5,—; 2 x f 10,—; 1 x f 13,—; 6 x f 25,—; 1 x f 40,—; 1 x f 75,—; 3 x f 100,— en een gift van f 4,80.

Al met al een verantwoording om heel dankbaar voor te zijn. Een mooie start. Laten we dit volhouden.

Over de laatste veertien dagen in totaal ontvangen van:

de kerken	f 3.474,76
particulieren	f 2.695,55

Collecten en giften voor het tehuis ontvangen wij gaarne op postrekening nr. 52325 t.n.v. Stichting Gereformeerde Kinderbescherming, Beatrixlaan 37, Ede.

Drukkerij Steenbergen

ZEIST - TELEFOON 03404 - 12452

Periodieken

Boekwerken

Handelsdrukkerij

Het Bestuur van de Persvereniging zou het op prijs stellen, indien onze vrienden in de eerste weken van het nieuwe jaar zich intensief zouden willen inspannen om nieuwe abonnees te winnen.

Niettegenstaande veel tegenkanting en verdachtmaking was het ons een vreugde, dat zich in de laatste weken enkele honderde nieuwe abonnees lieten inschrijven.

In deze tijd van strijd en worsteling is schriftuurlijke en alzijdige voorlichting zeer nodig tot de opbouw van de Kerk van Jezus Christus.

Mogen wij U daartoe met ernst oproepen?